

JOHN HIGGS

MAI CIUDAT DECÂT NE PUTEM IMAGINA

○ ISTORIE ALTERNATIVĂ A SECOLULUI XX

LITERA®

CUPRINS

Introducere.	11
1. Relativitate. Desființarea <i>omphalos</i> -ului	17
2. Modernism. Șocul noului	37
3. Război. Sus flamura!	56
4. Individualism. Fă ce vrei!	73
5. Inconștient. Dincolo de opresiune, e libertatea	89
6. Incertitudine. Pisica este și vie, și moartă	104
7. Științifico-fantastic. Cu mult timp în urmă, într-o galaxie îndepărtată	122
8. Nihilism. Nu-mi pun pielea la bătaie pentru nimeni!	138
9. Spațiu. Venim cu gânduri pașnice pentru întreaga omenire	154
10. Sex. În o mie nouă sute șaiszeci și trei (deci nițel cam târziu pentru mine)	184
11. Adolescenți. Wop-bom-a-loo-mop-a-lomp-bom-bom	203
12. Haos. Un fluture bate din aripi în Tokyo	219
13. Dezvoltare. Investitorul de azi nu beneficiază de pe urma creșterii de ieri	236
14. Postmodernism. Întâmplarea a făcut ca domnul McLuhan să fie chiar aici	258
15. Rețea. O planetă de indivizi	278
Note și surse bibliografice	298
Bibliografie	312
Mulțumiri	318
Indice	319

1. RELATIVITATE.

DESFIINȚAREA OMPHALOS-ULUI

În după-amiaza zilei de 15 februarie 1894, Martial Bourdin, un anarhist francez, și-a părăsit locuința de pe strada Fitzroy, din Londra, unde stătea cu chirie. Avea cu el o bombă artizanală și o mare sumă de bani. Afară era o căldură înăbușitoare, iar, la Westminster, Bourdin s-a urcat într-un tramvai descoperit tras de cai, care l-a dus de partea cealaltă a râului, în Greenwich.

După ce a coborât din tramvai, a traversat Parcul Greenwich, înspre Observatorul Regal. Bomba a explodat înainte de vreme, Bourdin fiind încă în parc. I-a sfârtecat mâna stângă și o mare parte din abdomen, lăsând Observatorul neatins. Un grup de școlari l-a găsit întins pe jos; era confuz și cerea să fie dus acasă. Sânge și rămășițe din trupul său au fost depistate pe o distanță de mai bine de 50 de metri. Bourdin a murit la 30 de minute după explozie, fără a spune ce intenționase.

Agentul secret, un roman scris în 1907 de polonezul Joseph Conrad, a fost inspirat de aceste evenimente. Scriitorul a surprins uluirea generală față de acțiunile lui Bourdin, descriind atacul cu bombă ca pe „o tâmpenie atât de sângeroasă, încât n-aveai cum să înțelegi care era sursa ei, prin nici un proces rațional ori chiar irațional de gândire [...] Nu avem decât imaginea unui om sfârtecat pentru nimic, nici măcar pentru o așa-zisă convingere, fie ea anarhistă sau de alt fel“.

Pe Conrad nu-l intriga politica lui Bourdin. Înțelesul termenului de „anarhism“ s-a schimbat pe parcursul secolului trecut, denotând, acum, absența oricărei reguli: toată lumea face ce vrea. Pe vremea lui Bourdin, anarhismul viza mai degrabă respingerea structurilor politice, decât revendicarea unor libertăți personale. Anarhiștii din secolul al XIX-lea nu

voiau libertate totală, ci doar să nu fie controlați. Conform unui slogan din epocă, ei nu recunoșteau „nici un zeu, nici un stăpân“. Din perspectiva teologiei creștine, aceștia săvârșeau păcatul mândriei. Asta era răzvrătirea Satanei, motivul pentru care fusese alungat din rai: *non serviam*, „nu mă voi supune“.

Conrad nu a fost uimit nici de dorința lui Bourdin de a plasa o bombă. Era apogeul unei perioade pline de atacuri anarhiste cu bombă, care începuse în 1881, cu asasinarea țarului rus Alexandru al II-lea, durând până la izbucnirea Primului Război Mondial. Toate acestea au fost alimentate atât de faptul că dinamita era foarte accesibilă, cât și de conceptul anarhist al „propagandei prin faptă“, potrivit căruia actele de violență individuale contau, întrucât îi inspirau pe ceilalți. Anarhistul Leon Czolgosz, pentru a da un exemplu, l-a asasinat, în septembrie 1901, pe William McKinley, președintele Statelor Unite.

Chestiunea frapantă era, de fapt, următoarea: ca anarhist dotat cu o bombă, în Londra, ce căutai să mergi spre Observatorul Regal? Ce avea acesta față de, să zicem, Palatul Buckingham sau Palatul Westminster? Acestea erau, amândouă, mai aproape de locuința lui Bourdin, erau mai cunoscute și simbolizau puterea statală. De ce nu le vizase pe acestea? Se părea că întrezărise ceva referitor la Observatorul Regal, îndeajuns de semnificativ, cât să-și riște viața pentru a-l distruge.

Evenimentele și relatările vizând atacul cu bombă de la Greenwich acordă prea puțină atenție țintei lui Bourdin. Explozia e descrisă, fictiv, în romanul lui Conrad, care l-a influențat pe teroristul american Ted Kaczynski, cunoscut drept Unabomber. Alfred Hitchcock a adaptat povestea pentru filmul său din 1936, *Sabotage*, actualizând parcursul atacatorului prin Londra prin schimbarea tramvaiului tras de cai cu un autobuz modern. La Hitchcock, bomba explodează și mai devreme, în autobuz, pe când acesta trecea pe Strand – o relatare înfricoșătoare ce precedă un incident petrecut cu 60 de ani mai târziu, când un terorist din IRA se aruncă, accidental, în aer, într-un autobuz, chiar lângă această arteră.

Chiar dacă ținta atacului cu bombă era lipsită de sens pentru Conrad, asta nu înseamnă că și pentru Bourdin era la fel.

După cum avea să afirme William Gibson, scriitor american cyberpunk: „Viitorul este deja aici. Doar că nu este distribuit simetric“. Ideile se răspândesc asimetric și circulă cu o viteză imprevizibilă. Poate că Bourdin a întrezărit o semnificație care îi scăpase lui Conrad. La începutul secolului XX, logica în baza căreia își alesese Bourdin ținta intră în atenția lumii.

Pământul străbătea spațiul cu viteză. La nivelul lui, domnii își verificau ceasurile de buzunar, să vadă cât e ora.

Era 31 decembrie 1900. Pământul se învârtea în jurul Soarelui, iar pe cadranele ceasurilor se învârteau limbile micuțe. Când ambele au indicat ora 12, însemna că Pământul, după ce străbătuse mii de kilometri, ajunsese în poziția stabilită, încheindu-și ciclul anual. În acel moment, începea secolul XX.

În istoria antică, există un concept denumit *omphalos*. Acesta desemnează centrul lumii sau, mai precis, ceea ce considera lumea culturală a fi centrul lumii. Din perspectiva religiei, *omphalos*-ul reprezenta, totodată, legătura dintre cer și pământ. Mai era denumit și „buricul pământului“ sau *axis mundi*, stâlpul lumii, fiind reprezentat printr-un obiect precum un stâlp sau o piatră.

Omphalos-ul este un simbol universal, comun aproape tuturor culturilor, cu localizări variate, totuși. Pentru Japonia antică, acesta era Muntele Fuji. Pentru triburile amerindiene sioux, Dealurile Negre. În mitologia greacă, Zeus trimite doi vulturi să caute centrul lumii. Aceștia se ciocnesc deasupra orașului Delphi, care devine *omphalos*-ul grecilor. Iar, la romani, *omphalos*-ul era Roma, de vreme ce toate drumurile duceau aici. Mai târziu, hărțile creștine au avut în centru Ierusalimul.

În ajunul Anului Nou din 1900, *omphalos*-ul global era Observatorul Regal din Greenwich, localizat în Londra.

Observatorul Regal este o clădire elegantă, fondată de Carol al II-lea în 1675 și concepută, inițial, de sir Christopher Wren. La 1900, lumea era măsurată prin raportare la o linie care traversa această clădire de la nord la sud. Standardul internațional fusese stabilit la o conferință ținută la Washington,

cu 16 ani mai devreme, când delegații din 25 de țări votaseră pentru Greenwich ca meridian zero. Santo Domingo a votat împotriva, iar Franța și Brazilia s-au abținut, dar întâlnirea a fost mai mult o formalitate; 72% din flota maritimă mondială folosea hărți navale pe care Greenwich apărea cu latitudinea de zero grade, iar Statele Unite își stabiliseră deja fusul orar în funcție de acest punct.

Greenwich era, pe atunci, centrul lumii, un leagăn al științei cu patronaj regal. Avea vedere peste Tamisa, în Londra, capitala celui mai mare imperiu din istorie. Secolul XX a început abia când ceasurile din această clădire i-au semnalat începutul, ceasuri care erau calibrate în funcție de poziția stelelor aflate exact deasupra. Acest *omphalos* modern și științific nu pierduse legătura dintre cer și pământ.

Astăzi, când vizităm Observatorul, la amurg sau pe timp de noapte, vedem meridianul zero ca pe o rază de laser verde, dreaptă și fixă, întretăind cerul. Începe chiar din dreptul observatorului și este perfect aliniată la zero grade latitudine. Această rază nu exista în 1900, bineînțeles. Pe atunci, această linie era o idee, o proiecție mentală cu aplicabilitate în lumea reală. Din ea plecau, spre vest și est, multe linii longitudinale similare, îmbrățișând globul rotund și întâlnindu-se de cealaltă parte a lui. Acestea se intersectau cu o serie similară de linii latitudinale, pornind de la ecuator, spre nord și spre sud. Această amplă rețea imaginară dădea un fus orar universal și un sistem de poziționare care sincroniza întreaga planetă.

În ajunul Anului Nou din 1900, lumea din toate colțurile pământului era ieșită pe străzi, să întâmpine noul secol. După aproape 100 de ani, festivitățile care marcau intrarea în noul mileniu au avut loc în ajunul Anului Nou din 1999, în loc de 2000. Evenimentul era celebrat cu un an mai devreme și, propriu-zis, era o greșală, dar oamenilor nu prea le-a păsat. Când cei de la Observatorul din Greenwich au explicat că secolul XXI nu începea, practic, decât la 1 ianuarie 2001, au fost considerați pedanți. Prin opoziție, la începutul secolului XX, Observatorul reprezenta o autoritate, iar lumea sărbătorea după cum dictau cei de aici. Greenwichul conta. Așa se face

că, plini de satisfacție, membrii societății victoriene de atunci și-au verificat ceasurile, așteptând ora exactă, și au fost martori la nașterea unei noi ere.

În mare, noua epocă părea una ordonată, structurată. Viziunea victoriană asupra lumii avea la bază patru stâlpi: monarhia, biserica, imperiul și pe Newton.

Stâlpii păreau de nezdruccinat. În câțiva ani, imperiul britanic avea să acopere un sfert din întreg globul. În ciuda umilinței aduse de războiul burilor, nu mulți și-au dat seama cât de mult avusese imperiul de suferit și chiar mai puțini au înțeles că prăbușirea acestuia era iminentă. Poziția Bisericii părea la fel de sigură, în ciuda progreselor științifice. Deși autoritatea Bibliei fusese contrazisă de Darwin și de progresele geologiei, societatea nu considera politicos să insiste prea mult asupra unor asemenea chestiuni. Legile lui Newton fuseseră testate meticulos, iar Universul bine ordonat și exact pe care-l descriau părea de necontestat. E adevărat că au existat câteva particularități neobișnuite care i-au încurcat pe oamenii de știință. De exemplu, orbita planetei Mercur se dovedea a fi destul de diferită față de ceea ce crezuse lumea. În plus, mai era, desigur, și chestiunea eterului.

Eterul e o substanță teoretică, un soi de urzeală ce ține universul laolaltă. Omenirea a ajuns la concluzia că trebuie să existe. Experimentele au arătat, în nenumărate rânduri, că lumina circulă sub formă de undă. O undă de lumină are nevoie de un mediu prin care să circule, la fel cum unda oceanică are nevoie de apă și unda sonoră, de aer. Undele de lumină care traversează spațiul, dinspre Soare spre Pământ, trebuie să străbată un mediu, iar acesta este eterul. Problema e că experimentele făcute pentru a demonstra existența eterului au eșuat unele după altele. Totuși, acest lucru nu a fost văzut ca un obstacol serios. Era nevoie doar de o mobilizare mai mare și de experimente mai inteligente. Revelarea eterului a fost la fel de așteptată ca revelarea bosonului Higgs, înainte de existența Marelui Accelerator de Hadroni de la CERN. Judecata oamenilor de știință postula că trebuie să existe, așa